

Українське суспільство в умовах трансформацій: нові дослідження

*Дмитрик І.О., доц., к.і.н., доцент кафедри історії та права
ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»
м. Луцьк*

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ ПРАКТИК НА ПРАВОВУ СВІДОМІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ ЗА КОРДОНОМ

В умовах повномасштабного вторгнення рф в Україну однією з визначальних рис українського суспільства стала його дотичність до масштабних процесів внутрішньої та зовнішньої вимушеної міграції. Міграція як спосіб самозбереження, порятунку дітей та інших членів родини багатьма осмислюється як відповідь на екзистенційний виклик, що актуалізує індивідуальне розуміння проблем життя та смерті, свободи та відповідальності за вибір, дію чи бездіяльність. Екстремальні умови прийняття рішення про тимчасовий переїзд до іншої області України або виїзд за кордон, складні, виснажливі, часто небезпечні умови здійснення такого переміщення, проблеми з адаптацією до нового соціокультурного середовища, що ускладнюються відсутністю довгострокового плану для своєї родини та постійним відчуттям втрати контролю над власним життям, – все це у 2022-2023 роках стало частиною досвіду мільйонів українців.

Серед широкого спектру емоцій, які відчувають вимушені мігранти в період переживання культурного шоку, є ті, що пов'язані із поняттям правосвідомості. Інтенсивність конфлікту між звичними для індивіда культурними та соціальними нормами і новими, характерними для приймаючої громади, значно вища у свідомості тих українців, які виїжджають за кордон. Швидке занурення у культурне середовище іншої держави може породжувати різні реакції – від соціальної ізоляції до часткової або повної асиміляції. Вірогідність виникнення тих чи інших реакцій може залежати від віку, освіти, рис характеру, складу родини, життєвого досвіду, мотивації. Наприклад, представники різних поколінь однієї родини можуть демонструвати неоднаковий темп сприйняття та засвоєння цінностей та зразків

поведінки нової культури. Проте коли у вимушених мігрантів з'являється соціальний досвід, пов'язаний із правовими нормами іншої держави, неочікуваними для громадян України формами реалізації цих норм, формується бачення розбіжностей між існуючою вдома та наявною в країні перебування суспільною правовою свідомістю.

Правосвідомість перебуває в основі правової культури і є сукупністю поглядів, ідей, почуттів, настроїв, які мають відношення до права, включає в себе уявлення про право, тобто праворозуміння, погляди на роль права, правові установи у житті суспільства і держави, ідеї про права людини, відповідальність особи перед іншими людьми, державою і суспільством. Правосвідомість є духовною (ідеологічною) гарантією забезпечення здійснення прав і виконання обов'язків [1, с. 197].

Мігранти потрапляють під вплив наявної суспільної правосвідомості, оскільки вона вже визначена рівнем домінуючої правової культури, що так чи інакше змінює, корегує індивідуальну правосвідомість мігранта, його оціночні думки, настанови, ставлення до правових норм та рівень дотримання правил [2, с. 15]. Не завжди цей вплив розцінюється самими мігрантами як позитивний або прийнятний.

Прикладом можуть бути випадки непорозумінь і протиріч, що мають юридичні наслідки, між українськими біженцями та соціальними службами європейських країн. З українських родин вилучають дітей, якщо вважають, що останні перебувають у небезпечному становищі через домашнє насилля, домагання та інші серйозні ризики. Жорстке реагування соціальних служб у таких ситуаціях властиве скандинавським країнам. У Норвегії українських батьків інформують про національні стандарти виховання шляхом проведення спеціальних лекцій у школах. На заходи запрошують фахівця служби захисту дітей, який розповідає про те, що є порушенням (наприклад, застосування фізичної сили чи підвищення голосу), і роз'яснює обов'язковість взаємодії батьків із цією службою в разі виявлення проблем [3].

Співробітники відповідних установ можуть з'явитись на порозі житла

вимушених мігрантів через шум у квартирі або тривалий плач дитини, помічені у дитини подряпини чи синці, перебування батьків або одного з батьків у стані сп'яніння.

Випадки швидкого вилучення дітей під опіку держави до з'ясування обставин, якщо щось видалося сусідам, освітянам, медикам або працівникам різноманітних служб підозрілим, не тільки жахають українських вимушених мігрантів в ЄС, а й не завжди визнаються ними справедливими. Приводом для втручання може стати залишення дитини самої вдома під час перебування матері в магазині або на роботі. У Франції та Великій Британії дитина має бути під наглядом дорослих до 12 років, у Польщі – до 7 років [4]. Вимушена міграція громадян України за кордон передбачає розділення родин, навіть якщо вдома вони були повними. Переважання в міграційній хвилі після 24 лютого 2022 р. жінок з дітьми, залишення чоловіків в Україні, обмеженість соціальних контактів неповної родини в іншій країні ускладнює беззаперечне дотримання наведеної вимоги. В контексті розгляду поняття правосвідомості варто відзначити, що не всі українці сприймають подібну норму як корисну і необхідну.

У Німеччині, Швейцарії, Франції та інших європейських країнах відвідування школи є обов'язковим. Пропуски занять без поважної причини і попередження від батьків є достатньою підставою для адміністрації, щоб поскаржитись в соцслужби, які можуть вирішити, що батьки неналежно виконують свої обов'язки [4]. Деякі причини пропусків, що можуть вважатись доцільними в Україні, не визнаються такими за кордоном. Наприклад, відпустка батьків, якщо її терміни не співпадають з періодом канікул в школі, не є підставою для організації родинної подорожі з дітьми. Не підтверджена документально медичним закладом хвороба теж не є виправданням для відсутності школяра на навчальних заняттях.

Окремою проблемою стає емоційна відмова одного з батьків чи опікуна пройти наркологічну чи психіатричну перевірку у випадку виникнення будь-яких сумнівів чи підозр з боку співробітників органів опіки.

Отже, наявність деяких відмінних правових норм в сфері захисту прав дітей та чітке дотримання законодавства в країнах Європи спантеличує певну частину

вимушених мігрантів, особливо коли через обставини, які вони вважають непорозумінням, їм доводиться не тільки звертатись до консульства, але й судитися за повернення дитини. Пояснити це можна за допомогою надання загальної характеристики вітчизняній суспільній правосвідомості, визнання поширення таких деформацій як правовий нігілізм, правовий песимізм та правовий інфантилізм. Тож вимога підвищення рівня правової свідомості та правової культури в Україні отримала несподіваний додатковий аргумент у формі негативного соціального досвіду частини вимушених мігрантів – громадян України.

Література:

1. Богів Я. С. Правосвідомість як основа побудови правової держави. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2022. Випуск 33. С. 196-202.
2. Павлів-Самоїл Н.П. Вплив міграції на формування та зміни правосвідомості. *Право і суспільство*. 2019. № 2. С.12-17.
3. Становище дітей з України в країнах Європи після 24 лютого 2022 року. *Антидискримінаційний центр «Меморіал»*. 2023. 18 червня. URL: https://adcmemorial.org/uk/novina-uk/stanovishhe-ditej-z-ukraïni-v-kraïnah-evropi-pislya-24-lyutogo-2022-roku/#112_Vidbiranna_ditej_cerez_problemi_v_simi_bizenciv (дата звернення: 6.12.2023).
4. Корба Г. «За три місяці я бачила сина один раз». Чому в українців у Європі забирають дітей. *BBC Україна*. 2023. 17 вересня. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c1exyll3q7vo> (дата звернення: 6.12.2023).